

تحلیل فرم و نقوش تزئینی آلبارلوه‌های والنسیای اسپانیا در قرن پانزدهم محفوظ در موزه متروپولیتن نیویورک

مهديه هاشمی^۱، مهناز شایسته فر^۲

*۱ (نویسنده مسئول) دانشجوی دکتری، گروه هنر اسلامی، پردیس هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. mahdiyehashemi@modares.ac.ir
*۲ دانشیار گروه هنر اسلامی، پردیس هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. shayesteh@modares.ac.ir

چکیده

سفالگری به‌عنوان قدیمی‌ترین صنعت کاربردی بشر دارای محصولات متنوعی است. یکی از محصولات معروف و پرکاربرد صنعت سفالگری در گذشته آلبارلو نام دارد. آلبارلو به‌عنوان دارودان و یک محصول پرکاربرد مورد توجه هنرمندان سفالگر سرزمین‌های مختلف از جمله هنرمندان اروپای قرن ۱۵ میلادی است. یکی از مراکز مهم ساخت آلبارلو در قرن ۱۵ میلادی، والنسیای اسپانیا است. اسپانیا در قرون میانه، جزئی از قلمرو بزرگ اسلام بوده و مهم آنکه فرهنگ و آثار هنری سفال اروپا به‌ویژه آلبارلو در این دوران متأثر از هنرمندان و صنعتگران اسپانیای این دوره است. باتوجه‌به این مهم، پژوهش حاضر مطالعه‌ای است که برای شناخت نقوش تزئینی و فرم آلبارلوه‌های اسپانیا و چگونگی ارتباط آن‌ها با هنر اسلامی انجام شده است. این پژوهش به‌صورت توصیفی و تحلیلی و به‌کارگیری روش کتابخانه‌ای انجام شده است و نمونه‌های مورد بررسی، آلبارلوه‌های متعلق به قرن ۱۵ میلادی محفوظ در موزه متروپولیتن نیویورک است. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که فرم این آلبارلوه‌ها به دو دسته تقسیم می‌شوند. از جهت نقوش تزئینی شامل نقوش هندسی و گیاهی هستند، این نقوش متأثر از هنر اسلامی و متناسب با کاربرد ظروف اجرا شده‌اند و از جهت فرم متأثر از سفالگری شرق قلمروی اسلام هستند.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی و تحلیل فرم و نقوش تزئینی آلبارلوه‌های والنسیای اسپانیا.

۲. بررسی بافت فرهنگی، جغرافیایی و سیاسی در تولید آثار سفالی والنسیای اسپانیا.

سوالات پژوهش:

۱. آلبارلوه‌های اسپانیایی قرن پانزدهم از چه ویژگی‌های بصری تزئینی و فرمی برخوردار است؟

۲. چه عوامل جغرافیایی، فرهنگی و سیاسی در نقوش تزئینی آلبارلوه‌ها اسپانیایی قرن پانزدهم نقش داشته است؟

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۵۱

دوره ۲۰

صفحه ۷۵۵ الی ۷۷۵

تاریخ ارسال مقاله: ۱۴۰۱/۰۲/۰۳

تاریخ داوری: ۱۴۰۱/۰۷/۱۹

تاریخ صدور پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۲۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۹/۰۱

کلمات کلیدی

سفال‌های آلبارلو،

والنسیا،

موزه متروپولیتن،

فرم و نقش.

ارجاع به این مقاله

هاشمی، مهديه، شایسته فر، مهناز. (۱۴۰۲).

«تحلیل فرم و نقوش تزئینی آلبارلوه‌های

والنسیای اسپانیا در قرن پانزدهم محفوظ در

موزه متروپولیتن نیویورک». مطالعات هنر

اسلامی، ۲۰(۵۱)، ۷۵۵-۷۷۵.

dorl.net/dor/20.1001.1.*
***** ** */

dx.doi.org/10.22034/IAS
.۲۰۲۳.۳۳۸۶۴۶.۱۹۴۰

مقدمه

کسب فن سفالگری به‌عنوان اولین صنعت کاربردی بشر بسیار موردتوجه بوده و نقش به‌سزایی در زندگی بشر داشته است. انواع سفال از جهت کاربرد در مراحل مختلف زندگی بشر دیده می‌شود. سفالگری از فنونی است که در جهان اسلام بسیار پیشرفت کرده و باتوجه‌به ارتباط فرهنگی و اقتصادی کشورهای مختلف اسلامی در زمینه‌های متنوع گسترش و شکوفا شده است. ظروف سفالی نظیر کاسه، بشقاب و کوزه و ... با تزئینات متنوع و نیز کاربردهای متفاوت در طول دوران اسلامی در مراکز مختلف ساخته شده است. از مراکز مهم ساخت ظروف سفالی می‌توان به ایران، سوریه و اسپانیا اشاره کرد. این مراکز برخی اوقات در ساخت یک ظرف خاص با کاربردی ویژه مهارت پیدا می‌کردند و در تولید آن نامدار می‌شدند.

یکی از مناطقی که در زمینه سفال بسیار مشهور است والنسیا نام دارد. والنسیا شهری در اسپانیاست که آثار سفالگری بسیاری را در موزه‌ها به خود اختصاص داده است. درگذشته یکی از کاربردهای ظروف سفالی، نگهداری داروهای داروخانه‌ها و ادویه‌فروشی‌ها بود. ظروفی با چنین کاربردی با نام آبارلو نامیده می‌شوند که باتوجه‌به فرم خاصشان بسیار محبوب بودند. با درنظرگرفتن این مهم که اسپانیا در قرون میانه، جزئی از قلمرو بزرگ اسلام بوده و باتوجه‌به اهمیت والنسیا از جهت صنعت سفالگری در قرن پانزدهم میلادی و با درنظرگرفتن این مهم که فرهنگ و آثار هنری اروپا متأثر از هنرمندان و صنعتگران اسپانیایی این دوره است و ارتباط فرهنگی و هنری و نیز اقتصادی و سیاسی دنیای اسلام آن زمان با سرزمین اسپانیایی قرن ۱۵ میلادی، بایسته است که آبارلوهای اسپانیایی موردتوجه و بررسی بیشتری قرار گیرد.

نگارندگان این پژوهش بر آن هستند که به شناخت آبارلوهای اسپانیایی قرن پانزدهم میلادی بپردازند و به دنبال پاسخگویی به این دو پرسش هستند، ۱. آبارلوهای اسپانیایی قرن پانزدهم از چه ویژگی‌های بصری تزئینی و فرمی برخوردار هستند؟ و ۲. نقوش تزئینی آبارلوها اسپانیایی قرن پانزدهم میلادی کدامند و مفهوم این نقوش چیست؟ روش پژوهش این مقاله توصیفی - تحلیلی و شیوه گردآوری اطلاعات آن با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و وبسایت موزه‌ها انجام می‌شود. نمونه‌های جامعه آماری این پژوهش منتخب از وبسایت موزه متروپولیتن^۱ است که علت آن تنوع نقوش تزئینی و فرم آبارلو والنسیایی این موزه است. این موزه همچنین نمونه‌هایی از هر دو نیمه قرن پانزدهم میلادی را داراست. در این پژوهش در ابتدا منطقه جغرافیایی و فرهنگی در والنسیای اسپانیا مورد مطالعه قرار می‌گیرد و سپس ظروف سفالی قرن پانزدهم میلادی والنسیا بررسی می‌شود و در ادامه آبارلو و کاربرد آن توضیح و شرح داده می‌شود، سپس جامعه آماری به عبارتی آبارلوهای قرن پانزدهم والنسیای موجود در موزه متروپولیتن معرفی و از جهت فرم و تزئینات بررسی و تبیین می‌گردد.

^۱ Metropolitan

تنها پژوهشی که به زبان فارسی به‌طور اخص در زمینه آلبارلوه‌ها انجام شده است، مقاله‌ای از سید هاشم حسینی و حسین سپید نامه با عنوان «ظروف سفالی آلبارلو: شناخت و طبقه‌بندی آن‌ها در جهان اسلام» است. این مقاله به تقسیم‌بندی آلبارلوه‌های جهان اسلام از جهت فرم و تزئینات آن‌ها می‌پردازد و آلبارلوه‌ها را به دودسته مقعر و محدب تقسیم‌بندی می‌کند. طبق این پژوهش سفال آلبارلو از سده چهارم هجری تا پایان ایلخانی در ایران رواج داشته است و قدیمی‌ترین آن را منسوب به ری می‌دانند. این مقاله به بررسی تکنیک‌های مختلف لعاب در آلبارلو در ایران و قلمرو غرب جهان اسلام می‌پردازد. پژوهش حاضر به‌طور اخص به آلبارلوه‌های والنسیای قرن پانزدهم نپرداخته است و باتوجه‌به این امر این پژوهش به دنبال آن است که فرم و نقوش تزئینی آلبارلوه‌های والنسیا چگونه است و علت شکل‌گیری آن از جهت بافت سیاسی، فرهنگی و نیز جغرافیایی بررسی نماید. پژوهش دیگری که در این زمینه انجام شده است، پایان‌نامه‌ای کارشناسی ارشد از Sandra Curley منتشر شده در سال ۲۰۱۴ در دانشگاه Saint Mary's University در کانادا، با عنوان زیر:

"Culture, Altogether Un-European?: Morisco Decorative Art and Spain's Hybrid" ۱۶۱۴-۱۴۹۲-۱۶۱۴
وی در بخشی از پایان‌نامه خود به بررسی آلبارلوه‌های قرن ۱۵ اسپانیا و تأثیر این هنر بر ایتالیا پرداخته است. این پژوهش چگونگی شکل‌گیری و علت نقوش تزئینی آلبارلوه‌های اسپانیا که یکی از اهداف پژوهش حاضر است بحثی را مطرح نکرده است. در این زمینه، مقاله‌ای از Leah R. Clark منتشر شده در سال ۲۰۱۹ از انتشارات Association Études Épistémè. با عنوان "Within and Beyond Objets croisés: Albarelli as Vessels of Mediation" the Spezieria کلاک در بخشی از مقاله خود به بررسی آلبارلوه‌ها، نشان‌ها و تزئینات آن‌ها و نیز تأثیرپذیری آن‌ها از جهان اسلام می‌پردازد. این پژوهش به‌طور کلی به آلبارلوه‌ها پرداخته است و به‌طور اخص آلبارلوه‌های والنسیای اسپانیا قرن ۱۵ را مورد بررسی نموده است؛ در نتیجه دخالت بافت جغرافیا و فرهنگ را برخلاف پژوهش حاضر مدنظر نداشته است.

۱. منطقه جغرافیایی و فرهنگی اسپانیا و والنسیای اسپانیا

اسپانیا کشوری در شبه‌جزیره ایبری^۲ در جنوب غربی اروپا، سرزمینی است که از جنوب و شرق با دریای مدیترانه و جبل الطارق و از شمال و شمال شرقی با فرانسه و آندورا^۴ و خلیج بیسکای^۵ و از غرب و شمال غرب با پرتغال و اقیانوس اطلس هم‌مرز است. اسپانیا در ادوار متفاوتش، مهاجران فنیقی، کارتازی، رومی، سوئب، ویزیگوت، مسلمین و بربرها بر آن حکومت کردند. از حیث فرهنگ و تعالی، مردم اسپانیای پیش از ورود مسلمانان (به عبارتی دوره گوتی) با مردمان عصر اسلامی به‌هیچ‌وجه قابل‌مقایسه نیست، گوت‌ها از جهت ارزش‌های انسانی و تشکیلات مدنی از دیگر طوایف وحشی مستقر در اسپانیا پست‌تر بودند. در اواخر عصر گوتی، شمال آفریقا توسط مسلمانان فتح شد و در نهایت

^۲ Spain

^۳ Iberian Peninsula

^۴ Andorra

^۵ Bay of Biscay

فتح آندلس در طی چهار سال (۹۱-۹۵ هجری) صورت گرفت (شهیدی پاک، ۱۳۸۹: ۶۳). در نتیجه، مسلمین با تفکر قوی سیاسی و دینی و نیز نظامی، قرن‌ها بر اسپانیا حاکم بوده و فاتحان بعدی آن یعنی صلیبیون اساس تفکری خود را بر پایه آن‌ها یعنی مسلمین قرار دادند و اسپانیا از میراث غنی فرهنگی اسلام بهره‌مند گردید و در میانهٔ قرن ۱۶ تا میانه ۱۷ میلادی به یکی از قدرتمندترین دولت‌های جهان تبدیل شد (یاراحمدی، ۱۳۹۱: ۴۳).

یکی از شهرهای اسپانیا والنسیا است، والنسیا یا بَلَنسَه یا والانس، شهری در مشرق شبه‌جزیرهٔ اسپانیا است که در فاصله پنج کیلومتری دریای مدیترانه و بندر الگراثو است. این شهر قدیمی امروزه همچنان به‌عنوان مرکز شرق اسپانیا (شرق آندلس دورهٔ اسلامی) به حساب می‌آید. این شهر به یاد نقشی که قهرمان شهیر کاستیل، یعنی سید، در تاریخ آن ایفا کرده، والنسیا دل سید (به عربی: بلنسیه السید) نامیده می‌شود (پرووانسال، ۱۳۷۹: ۴/۹۴-۹۵).

کشور اسپانیا تبادلات و تعاملات مسلمانان و مسیحیان در کنار کشمکش‌های اعتقادی اسلام و مسیحیت بود، در نتیجه، اسپانیا تاریخ و فرهنگ و نیز دادوستد متمایزی نسبت به دیگر کشورهای اروپایی پیدا کرد. در کنار این امر تمدن اسلامی علاوه بر حیات مادی و دادوستدهای اسپانیا، بر معنویات مسیحیان اسپانیا هم تأثیر به‌سزایی گذاشت (همتی، ۱۳۸۳: ۱۸۸). در این دوران، یعنی قرن ۱۰ میلادی دو حاکم اموی با نام‌های عبدالرحمان ناصر و حکم مستضر قرطبه را همانند بغداد به اوج و شکوفایی رساندند که نتیجه آن جذب دانشمندان مختلف به اسپانیا بود با توجه به شرایط اسپانیا، دانشمندان با هرگونه اعتقادی که داشتند می‌توانستند در کنار یکدیگر همکاری کنند (بریحی‌نژاد، جدیدی، ۱۳۹۱: ۵۱). نتیجه آن شد که قرطبه در قرن ۱۰ میلادی مملو از کتاب‌فروشی و کتابخانه شد. به گفتهٔ دوزی محقق هلندی در قرن ۱۰ میلادی در قرطبه تقریباً هرکسی می‌دانست چه بخواند و چگونه بنویسد، اما در بیشتر بخش‌های اروپا مردم هنوز به مقدمات دانش می‌پرداختند (همتی، ۱۳۸۳: ۱۸۹).

مسلمانان در آندلس علاوه بر توجه به علم و دانش در راستای بناهای مذهبی به هنرهای زیبا نیز توجه داشتند؛ به طوری که در هنرهای همچون سفال‌سازی و فلزکاری و پارچه‌بافی و خوشنویسی شهرت یافتند، ساختن انواع سفالینه و استفاده در کاخ‌ها باعث گسترش سفال‌سازی در اسپانیا شد (تفضلی، تفضلی، ۱۳۸۷: ۲۶). در این حین، مسیحیان به سبب تماس‌های طولانی مسلمانان سرانجام دریافتند که چگونه عقب‌افتادگی خود را جبران کنند و در اواخر سده ۱۱ میلادی به لحاظ سیاسی و نظامی بر مسلمانان آندلس فائق آمدند و مسلمانان مغلوب را (مُدَجَّان) برای انتقال میراث اسلامی به‌کار گرفتند (همتی، ۱۳۸۳: ۱۸۹). در قرن یازدهم میلادی تغییر جدیدی در صنایع اسپانیا شکل گرفت و هنرمندان از تزئینات شرق اسلامی بسیار استفاده کردند (دیماندا، ۱۳۶۵: ۱۱۱). این وضعیت تا اوایل قرن ۹ هجری/۱۵ میلادی در اسپانیا ادامه داشت، مسیحیان اسپانیا از مسلمانان، به‌کارگیری کاشی لعابی را در آرایش خانه و باغ‌ها فراگرفتند (تفضلی، تفضلی، ۱۳۸۷: ۱۰-۱۱). استفاده از طبقه مدجنان یعنی کسانی که به‌زور مسیحی شده‌اند و در آندلس باقی ماندند، از مهم‌ترین دسترسی دولت اسپانیایی به معارف اسلامی بود (شهیدی پاک، ۱۳۸۹: ۳۵۲). برای

مثال در قرن ۱۳ میلادی دارالترجمه‌ای در شهر مرسیه با نظارت یک ریاضی‌دان مسلمان با نام ابوبکر محمد رقوطی شکل گرفت و بسیاری از متون عربی ترجمه شد (همتی، ۱۳۸۳: ۱۹۳).

اتحاد قشتاله و آراگون، یعنی ازدواج فرنادو پادشاه آراگون و ایزابلا ملکه قشتاله، منجر به تشکیل کشور اسپانیا شد و در سال ۱۴۹۲ غرناطه^۶ سقوط کرد. در این امر می‌توان به عتابی با عنوان «آخر ایام غرناطه» از یک نویسنده مجهول نام برد که در آخرین روزهای سقوط غرناطه حضور داشته، گویا نویسنده به علت تقیّه از مسیحیان، اسم خود را ذکر نکرده است. بعد از سقوط غرناطه معاهده‌ای بین مسلمانان و مسیحیان نوشته شد، این معاهده به مسلمانان اجازه می‌داد تا دین و اموال خود و همچنین امتیازات دیگر همچون جداسازی کشتارگاه‌های مسیحی و مسلمان را حفظ کنند. اما مسیحیان به هیچ بند آن عمل نکردند و دوره‌ای صدساله از محنت مسلمانانی که آندلس را ترک نکرده بودند شروع شد (شهیدی پاک، ۱۳۸۹: ۳۵۶؛ ۳-۴: ۲۰۱۴؛ Curley). دولت اسپانیا مدجانی که در غرناطه و بلنسیه و دیگر شهرهای اسپانیا بودند را به شکل‌های مختلف مجبور به پذیرش دین مسیح کردند و نام موریسک‌ها را به آن‌ها دادند، موریسک^۷ از کلمه Moros و به معنای مسلمان یا عرب‌های حقیر است. ممنوعیت حفظ قرآن و کتاب‌های عربی موجب شد موریسک‌ها از خط الخمیادو (الاعجمیه) برای نوشتن کتب دینی خود استفاده کنند. جمعیت موریسک‌ها در اسپانیای قرن شانزدهم حدود ۶۰۰ هزار تن بود (شهیدی پاک، ۱۳۸۹: ۳۶۴).

پس از تغییر دین اجباری در سال ۱۵۰۲ میلادی، یک شاعر ناشناس موریسکویی ابیاتی را برای بایزید دوم، سلطان عثمانی نوشت و از او خواست که از طرف موریسکوها شفاعت کند. نویسنده خیانتی که مسیحیان در حق آن‌ها داشتند را بیان می‌کند و شاعر ابراز تأسف می‌کند و می‌نویسد که خیانت مسیحی نسبت به ما آشکار شد، زیرا آن‌ها توافق را زیر پا گذاشتند و برخی از موریسکوها مجبور شدند گوشت خوک بخورند و یا اصلاً گوشت نخورند؛ چون گوشت‌ها به روش صحیح ذبح نشده بود و اذعان می‌کند که اسپانیایی‌های مسیحی، مساجد را به کلیسا تبدیل کرده‌اند، این نوکیش خاص ترجیح می‌دهد که مقامات مسیحی به موریسکوها اجازه دهند از اسپانیا به شمال آفریقا مهاجرت کنند، زیرا اخراج برای آن‌ها بهتر از بی‌ایمانی بود (۵-۶: ۲۰۱۴؛ Curley). سرانجام در سال ۱۵۲۸ میلادی فرمان اخراج کامل آن‌ها صادر شد. این امر در سال ۱۵۹۹ و در سال ۱۶۰۹ دوباره اجرا شد و تعداد بسیاری از آن‌ها از فرانسه به ایتالیا رفتند (شهیدی پاک، ۱۳۸۹: ۳۶۴). به گفته امریکو کاسترو^۸ تاریخ‌دان اسپانیایی، تأثیر فرهنگ اسلامی بر فرهنگ اسپانیای واضح است، فرهنگ اسپانیایی از رشته‌های شرقی بافته شده است و نفوذ مسلمانان و یهودیان بخش اساسی و جدایی‌ناپذیر فرهنگ اسپانیا است و به دلیل اینکه مسلمانان از تسلط سیاسی و برتری فرهنگی برخوردار بودند، بیشتر بر فرهنگ اسپانیا تأثیر گذاشتند. برای مثال کعبه بر کلیسای سانتیاگو مؤثر بوده و نیز جنبش بازپس‌گیری مسیحیان به‌نوعی بازتاب جهاد اسلامی است (همتی، ۱۳۸۳: ۱۹۰-۱۹۱).

^۶ Granada

^۷ Moorish

^۸ Americo Castro

اسپانیا دارای یک فرهنگ ترکیبی است، براساس نوشته یک سیاح ونیزی که به این امر اشاره می‌کند که از سال ۱۴۹۲ میلادی تا سال ۱۵۲۶ میلادی (سال ۱۵۲۶ میلادی یعنی ۳۰ سال پس از فتح گرانادا توسط مسیحیان) گرانادا تغییر نکرده است و موریسکوها به زبان خود صحبت می‌کنند و تعداد کمی از آن‌ها می‌خواهند زبان کاستیلی یاد بگیرند، آن‌ها به‌زور مسیحی می‌شوند و درباره مسیحیت آموزش کمی به آن‌ها داده می‌شد و در خفا اصلاً ایمان ندارند (Curley, ۲۰۱۴: ۱). در نیمه اول قرن شانزدهم، موریسکوها به‌ظاهر مسیحی در بسیاری از مناطق اسپانیا دین و فرهنگ خود را ادامه دادند. چارلز پنجم از اهمیت جامعه موریسکو به‌عنوان کارگران ماهر اطلاع داشت و برای همین برای جمعیت موریسکو تا حدی ارزش قائل بود، به‌ویژه به‌عنوان منبع درآمد سلطنتی خود (همان، ۶)؛ زیرا مالیات مسلمانان اسپانیا در شغل‌هایی همچون خرید فروش ملک، قصابی، پزشکی و مشاغل مانند سفالگری، سنگ‌تراشی، ساختمان‌سازی، و بسیاری از مشاغل دیگر، منبع مهمی برای سلطنت بود در نتیجه محدودیت‌های دولتی را برای هنرهای تزئینی مانند منسوجات، کاشی‌ها و سفال یا کارهای فلزی هدف قرار نمی‌داد (Boswell, ۱۹۷۷: ۵۷). قبل از ۱۴۹۲ - فرهنگ موریسکوها بخشی از زندگی روزمره بود، به‌ویژه در کاستیا و والنسیا، این فرهنگ ترکیبی اسپانیا تا قرن ۱۶ میلادی آداب‌ورسوم موریسکوها را در خود گنجانده بود که شامل هنرهای تزئینی، تزئینات معماری و آداب‌ورسوم زندگی روزمره بود (Curley, ۲۰۱۴: ۲۰-۲۱).

۲. ظروف سفالی والنسیای قرن پانزدهم

ظروف سفالی ظرفی است که از گل و با حرارت در کوره ساخته می‌شود و قدمت آن به دوران نوسنگی می‌رسد. سفالینه‌های اولیه بسیار ساده و زمخت بودند و به روش فشاری یا لوله‌ای شکل می‌گرفتند. در هزاره چهارم پیش از میلاد اختراع چرخ سفالگری تحولی جدید در مناطق مختلف جهان پدید آورد و در طول تاریخ سفال‌هایی متنوع بر حسب رنگ خاک مورد استفاده آن و نیاز بشر، شکل گرفت (رویین پاکباز، ۱۳۹۹: ۸۳۴). در فرهنگ‌نامه‌ها سفال با خزف مترادف است و به معنای ظرف گلی است که در کوره پخته شده است؛ مانند کوزه (عمید، ۱۳۸۹: ۶۵۱؛ معین، ۱۳۸۱: ۸۶۰). در مُعْجَمُ البُلْدَانِ دانشنامه جغرافیایی یاقوت حموی خَزَف هم وزن کوزه خَزَف (سفال) آمده است (یاقوت حموی، ۶۰۳: ۲۹۳). زکی محمدحسن در کتاب خود با نام تاریخ صنایع ایران، فصلی را با نام خزف نام‌گذاری کرده و اعتقاد دارد که ایرانیان در میان ملل اسلامی عالی‌ترین مقام را در آن به‌دست آورده‌اند (محمدحسن، ۱۳۶۶: ۱۷۲).

سفالینه در اشکالی همچون انواع کوزه، گلابدان، جام، انواع کاسه و بشقاب به همراه تزئینات متنوع در طول تاریخ نمود پیدا کرده است. یکی از نمونه‌های رایج در هنر سفالگری در جهان اسلام، ظروفی به نام آبارلو^۱ است، نامی ایتالیایی که به کوزه‌های کمر باریک یا استوانه‌ای می‌گویند که از جهت ساخت و فرم دارای تنوع بسیاری است (حسینی، سپیدنامه، ۱۳۹۶: ۲۱). آبارلو کوزه‌های سفالی برای داروهای مختلف در خاور نزدیک و اسپانیا است که در قرن ۱۵ تا ۱۸ میلادی ساخته می‌شدند (albrallo, ۲۰۰۸, para. ۱). در عربی آبارلو همان البرنیه است و به گفته مجلسی

^۱ Albarello

در قاموس، برنیه ظرف سفالی است (مجلسی، ۱۳۵۱: ۱۶/ ۱۹۱) که در آن ادویه و دارو نگهداری می‌کردند؛ همان‌طور که مقریزی در کتاب خود «تعاض الحنفا باخبار الائمة الفاطمیین الخلفا» به توصیف محتویات داخل این ظروف که حاوی مشک و کافور و مقدار زیادی عنبر است، پرداخته (مقریزی، ۱۴۱۶: ج ۳، ۷۱). اولین نمونه آبارلوه‌ها در سوریه در قرن ۱۲ میلادی نسبت‌داده شده است، هرچند دارای اصالت ایرانی است (حسینی، سپیدنامه، ۱۳۹۶: ۲۲). تابلو نقاشی از هنرمند بزرگ فلاندی یان ون ایک^{۱۰} با نام سه مریم در مقبره، یک آبارلو آبی و سفید را نشان می‌دهد. براساس تحقیقات الکساندرا ون دونگن^{۱۱} این تصویر براساس نمونه آبارلو از دمشق سوریه است که نشان‌دهنده تبادل فرهنگی در قرن پانزدهم میلادی است.

سنت سفالگری دربار عباسی نیز در سراسر اسپانیا یعنی ایالت والنسیا^{۱۲}، مانیس^{۱۳}، قرطبه، مالقه^{۱۴}، در قرن ۴ هجری / قرن ۱۰ میلادی مورد تقلید قرار گرفت (شهیدی پاک، ۱۳۸۹: ۲۱۳). از قرن ۱۲ تا ۱۵ میلادی سبک معماری و هنرهای تزئینی همچون سفالگری در اسپانیا با نام مدجنی (نیمه اسلامی و نیمه گوتیک) معروف شد (پاکباز، ۱۳۹۹: ۱۳۵۹). به گفته زکی محمد حسن ساختن ظروف سفالی که دارای لعاب صدفی بود و نیز چینی مینادار را مردم آندلس از خاور نزدیک یاد گرفتند و مردم ایتالیا آن صنعت را از اسپانیایی‌ها آموختند (محمدحسن، ۱۳۶۶: ۳۰۶). در حقیقت، این فن‌آوری توسط مسلمانان وارد اسپانیا شد و سپس در دوران رنسانس در مرکز ایتالیا توسعه یافت (Padeletti, ۲۰۱۳: ۸۲۵).

شهر مالاگا (مالقه) در اسپانیا در اواسط ۱۲۰۰ میلادی مشهورترین و موفق‌ترین سبک سفال زرین‌فام بود. ظروف براق مالاگا از نظر کیفیت شهرت داشتند و به‌طور گسترده خرید و فروش می‌شدند. پسر فردیناند سوم (۱۱۹۹-۱۲۵۲)، آلفونسو دهم (۱۲۲۱-۱۲۸۴) علاقه خاصی به هنرهای تزئینی اسلامی داشت و مسلمانان را تشویق کرد که در پادشاهی او بمانند. در همان زمان در شمال اسپانیا، سفالگران قرون وسطایی بودند که اجناس عمدتاً ابتدایی تولید می‌کردند و برای عرضه اجناس تزئینی متکی به مناطق اسلامی بودند (Lister, ۱۹۸۷: ۷۲, Conesa, ۲۰۰۹: ۶). سفالگران بندر مالقه در قرن ۱۴ میلادی همچنان بسیار شهرت داشتند، اما آن‌ها به دلیل بی‌ثباتی اقتصادی و سیاسی در مالاگا و همچنین افزایش دزدی دریایی و تهاجمات در شهر، به قلمروهای مسیحی نقل مکان کردند. تعداد زیادی از صنعتگران اسلامی به منطقه والنسیا مهاجرت کردند که در نتیجه یکی از شهرهای والنسیا با نام مانیس^{۱۵} به‌سرعت به مرکزی پیشرو در زمینه سفال تبدیل شد. سفال‌های ساخته شده در اوایل این دوره در والنسیا به‌قدری شبیه به ظروف مالاگا است که معمولاً برای تعیین منشأ این قطعات به تجزیه و تحلیل علمی خاک رس نیاز است (Conesa, ۲۰۰۹: ۷۷)، تفضلی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۱).

^{۱۰} Jan van Eyck

^{۱۱} Alexandra van Dongen

^{۱۲} Valencia

^{۱۳} Manises

^{۱۴} Malaga

^{۱۵} manises

رشد تجارت در سفال در والنسیای قرن ۱۴ میلادی آغاز شد. می‌توان گفت که انگیزه‌های سلطنتی و اشراف، نقش مهمی در گسترش اعتبار این سفال‌ها داشتند. در این دوران، پاپ‌ها و پیشوایان عالی کلیسا، اشراف و پادشاهان، سفال و سرامیک مورد نیاز کاخ‌ها و کلیسای خود را از سفالگران والنسیا تهیه می‌کردند. اهمیت صنعت سفال در آغاز با پوشاندن کف و دیوارهای کاخ‌ها و کلیساها بود، اما با گذر زمان و در قرن ۱۵ میلادی ظروف سفالی زرین‌فام که در مهمانی‌ها و جشن‌ها نمایش داده می‌شود، به‌عنوان محصولاتی معتبر خود را نشان دادند. سرمایه‌داران و خانواده‌های سلطنتی این ظروف سفالی را در جشن‌ها به نمایش گذاشته و نشان‌های خود را روی آن‌ها قرار می‌دادند. این نشان‌ها عمدتاً با اشکال موطوماری همراه بودند مانند بشقاب‌های موجود در موزه متروپولیتن که دارای علامت خانوادگی مدیچی فلورانس است (دیماند، ۱۳۶۵: ۲۱۴، ۸۱: Conesa, ۲۰۰۹). در این دوران بود که ملکه ایزابلا دو مجموعه ظروف مجلل سفارش داد (Conesa, ۲۰۰۹: ۷۸).

در قرن ۱۴ میلادی، ظروف سفالی دارای کتیبه‌های عربی دقیق و خوانا بودند. برخی از آن‌ها حتی امضاهایی به زبان عربی داشتند؛ که نشان می‌دهد صنعتگران از مورسک‌های پادشاهی ناصری بودند که دانش عربی خود را حفظ کرده بودند. اما ظروف‌های قرون بعدی دارای کتیبه‌های ناخوانا بودند، زیرا صنعتگران مسیحی بودند و دانش زبان عربی را از دست دادند و کتیبه‌ها تنها بخشی از تزئینات ظروف شدند. صنعتگران مانیس به آرامی سبک متمایزی را توسعه دادند و نقوشی را از سنت‌های مسیحی، اسلامی و همچنین گوتیک ترسیم کردند (Owen, ۲۰۲۰: ۹۸-۶۷). در قرن شانزدهم میلادی سفال‌سازی مانیس به تدریج به دست مسیحیان افتاد. در این هنگام اسلوب‌های مغربی اسپانیای قرن ۱۶ با طرح‌های پر نقش قرن ۱۵ میلادی رابطه زیادی ندارد (دیماند، ۱۳۶۵: ۲۱۴).

بازار ظروف سفالی زرین‌فام والنسیا در سراسر اروپا بسیار شناخته شده بود و مورد علاقه مردم اروپا و اشراف‌زاده‌ها قرار داشت تا جایی که در قرن شانزدهم اروپاییان برای انواع ظروف سفالی لعاب‌دار از کلمه ماژولیکا یا ماجولیکا^{۱۶} استفاده می‌کردند. نام تجاری این سفال‌ها به مکان و زمینه استفاده آن بستگی داشت و با عنوان «ساخت مالیکا»^{۱۷} شناخته می‌شد. این واقعیت که بسیاری از سفال‌ها از طریق جزیره مایورکا^{۱۸} به اروپا و ایتالیا فرستاده شدند، توضیح‌دهنده نام ماجولیکا است که ایتالیایی‌ها به سفال‌های والنسیایی که به ایتالیا، به‌ویژه فلورانس صادر می‌شد، می‌گفتند (Conesa, ۲۰۰۹: ۸؛ Hess, David, ۱۹۹۷: ۸). این ظروف سفالی حتی به بازارهای خاورمیانه رسیدند؛ همان‌طور که در یافته‌های فسطاط (قاهره، مصر)، دمشق، سوریه، یونان و استانبول قابل مشاهده است (Conesa, ۲۰۰۹: ۸۱). رشد ظروف سفالی در این منطقه دوران بحرانی را برای صنعتگران رقم زد، این موضوع با بررسی قراردادهایی که بین اربابان و استادکاران از جمله علی آلچودو^{۱۹} و سانچو آلمورسی^{۲۰} بود، قابل مشاهده است

^{۱۶} majolica

^{۱۷} obra de Mállica

^{۱۸} Mallorca, Majorca

^{۱۹} Ali Alçudo

^{۲۰} Sancho Almurci

(همان، ۸۲). تأثیر فرهنگ مسلمانان اسپانیا را می‌توان در ظروف و دیگر آثار هنری از جهت بصری مشاهده کرد؛ برای نمونه ظروف الحمر با کتیبه کوفی و نیز نقوش حیوانات خیالی منسوب به مالقه و غرناطه (توحیدی، ۱۳۹۶، ۲۳/۶۴۱) و یک نوع ظرف جلادار از اوایل قرن ۱۵ میلادی شامل اشکال تورقی و برگ نخلی و نیز دارای اشکالی شبیه خط عربی است که از کلمه السلام گرفته شده است (دیماند، ۱۳۶۵: ۲۱۴).

آثار تزئینی دیگری قرن ۱۵ و ۱۶ میلادی اسپانیا همچون ظروف سفالی، پارچه‌های ابریشمی، قالی و ... در نقاشی‌های مذهبی مسیحی گنجانده شده‌اند و می‌توان تأثیر فرهنگ شرقی اسلامی در هنر نقاشی اروپا این دوره را به‌وضوح مشاهده کرد. برای نمونه تابلویی از کلیسای جامع والنسیا از هنرمندی با نام فرناندو لانوس^{۲۱} که در سال ۱۵۰۷ نقاشی شده است. در این نقاشی پارچه‌ای ابریشمی کتیبه‌دار، فرهنگ هنر شرقی اسلامی را به‌خوبی نشان داده است.

منسوجات ابریشمی ساخته شده در اندلس از کالاهای گران‌قیمتی بود که برای لباس‌های مجلل و اثاثیه گران‌قیمت استفاده می‌شد. نخبگان مسلمان و مسیحی در شبه‌جزیره ایبری و فراتر از مرزهای آن خواهان این کالاها بودند. چنین منسوجاتی اغلب بعداً بریده شدند و برای اهدافی مانند لباس‌های کلیسایی دوباره استفاده شدند. تابلوی نقاشی دیگری با نام «شام آخر» از هنرمند اسپانیایی *Jaume Ferrer the Elder* شامل تصویری دقیقی از نمونه‌های مشابه از ظروف درخشنده مانیس دیده می‌شود (Curley, 2014: 79).

۳. آلبارلو و موارد کاربرد آن

یکی از نمونه‌های رایج در هنر سفالگری در جهان اسلام، ظروفی به‌نام آلبارلو^{۲۲} است؛ نامی ایتالیایی که به کوزه‌های کمر باریک یا استوانه‌ای می‌گویند که از جهت ساخت و فرم دارای تنوع بسیاری است (حسینی، سپیدنامه، ۱۳۹۶: ۲۱). آلبارلو کوزه‌های سفالی برای داروهای مختلف در خاور نزدیک و اسپانیا است که در قرن ۱۵ تا ۱۸ میلادی ساخته می‌شدند (albrallo, 2008, para. 1). در منابع این‌طور آمده است که در مانیس کوزه‌هایی بلند به شیوه ایرانی معروف به آلبارلو تهیه می‌شد؛ این ظروف در عطاری برای داروهای کمیاب شرقی به‌کار می‌رفته است. این ظروف دارای نقوشی گیاهی مانند انگور، گل‌های گوتیکی، حروف گوتیکی و نیز نشان‌های خانوادگی بود (پرایس، ۱۳۵۶: ۱۱۷؛ دیماند، ۱۳۶۵: ۲۱۳؛ دُری، ۱۳۶۸: ۱۳۱).

محبوبیت این ظروف در خارج از اسپانیا باعث شد که صنعتگران ایتالیایی شروع به کپی از این ظروف کنند (Curley, 2014: 81) که برای نمونه کارگاه *Giunta di Tugio* (حدود ۱۳۸۲ - حدود ۱۴۵۰) را می‌توان نام برد، دی توجیو مهم‌ترین سفالگر زمان خود در فلورانس است. شهرت وی، حداقل تا حدی، به دلیل مأموریت مهمی است که او از بیمارستان فلورانسی سانتا ماریا نووا^{۲۳} در حدود سال ۱۴۳۰ برای تولید تقریباً هزار ظرف داروخانه دریافت کرد

^{۲۱} Fernando LLANOS

^{۲۲} Albarello

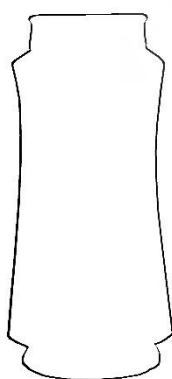
^{۲۳} Santa Maria Nuova

که چندین مورد از آن‌ها باقی مانده است (Hess, David, ۱۹۹۷: ۱۰). اما رشد بازار آبارلوهای اسپانیایی (مانیس، والنسیا) در اروپای قرن پانزدهم را می‌توان در تابلو نقاشی محراب پورتیناری^{۲۴} از هنرمند Hugo van der Goes هنرمند فلاندی به‌خوبی مشاهده کرد. در این نقاشی آشکارا مصرف این ظروف را بیان می‌دارد. در اینجا هنرمند یک آبارلوی اسپانیایی را با تزئینات برگ مویی که بسیار رایج بوده به تصویر کشیده است.

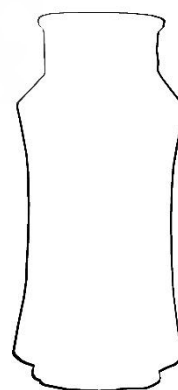
۴. تبیین فرم نقوش تزئینی نمونه آبارلوهای موزه متروپولیتن قرن پانزدهم والنسیای اسپانیا

همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد، آبارلو یا ظروف داروخانه‌ای که برای ادویه‌ها و داروها استفاده می‌شد، تخصص سفالگران والنسیا در طول قرن ۱۴۰۰ میلادی بود. آبارلوهای کارگاه‌های والنسیای قرن ۱۵ میلادی، بدنه‌ای استوانه‌ای و در مرکز کمی مقعر، بلند و باریک با شانه‌های افقی و کمی شیب‌دار و گردنی بلند و دهانه‌ای گشاد هستند. بر روی برخی از آن‌ها کتیبه‌ای با خط عربی نوشته شده است که به دارودان بودن آن‌ها اشاره دارد. فرم استوانه‌ای آبارلو برای استفاده در قفسه بسیار مناسب بود و برای دسترسی و محتویات داخل آن دهانه‌ای گشاد داشت. این نوع آبارلو چون برای مایعات طراحی نشده بود، یک تکه کاغذ پوستی بر روی دهانه قرار می‌گرفت و زیر لبه ضخیم دهانه آن با نخ بسته می‌شد. به‌طور کلی، آبارلوه‌ها را با چسباندن علائم یا کتیبه‌هایی روی کاغذ پوستی دهانه ظرف، برای شناسایی برچسب‌گذاری می‌کردند. در موارد نادر این علائم روی آن‌ها نقاشی می‌شدند (albrallo, ۲۰۰۸, para. ۱).

از جهت فرم ظروف سفالی آبارلو به‌طور کلی به دو دسته از جهت فرم تقسیم می‌شوند. دسته اول بدنه‌ای محدب و دسته دوم استوانه‌ای و کمی مقعر و گلدانی شکل هستند. دسته دوم برای داروهای خشک و ادویه‌ها کاربرد داشته و دسته اول برای داروهای مایع مورد استفاده قرار می‌گرفتند. آبارلوهای بدنه استوانه‌ای و مقعر در مناطق اسپانیا و ایتالیا دیده می‌شود که وجود کتیبه‌هایی بر روی آن‌ها اشاره به دارودان بودن آن‌ها دارد (حسینی، سپیدنامه، ۱۳۹۶: ۲۱، ۲۵).

تصویر شماره ۲: آبارلوی گردن کوتاه

تصویر شماره ۱: آبارلوی گردن بلند

^{۲۴} Portinari Altarpiece

آلبارلوهای والنسیا از جهت فرم به دو دسته تقسیم می‌شوند: گردن‌بلند و گردن‌کوتاه که هر دوی آن‌ها در دو نیمه قرن ۱۵ میلادی قابل مشاهده است (تصاویر شماره‌های ۱ و ۲). در فرم گردن‌بلند شیب شانه‌ها بیشتر و بلندتر از فرم گردن‌کوتاه است و در مرکز فرورفتگی بیشتری دارد. این بدنه استوانه‌ای و کمی مقعر در مرکز موجب می‌شود که این ظروف به خوبی در قفسه‌های داروخانه قرار گیرند و نیز برداشتن آن از قفسه و جای‌گیری‌اش در دست سهل‌تر شود. فرم استوانه‌ای از آلبارلوه‌ها در اسپانیا بسیار مرسوم بوده است.

آلبارلوی موجود در موزه بریتانیا مربوط به دوره ایلخانان قرن ۱۴ میلادی یادآور فرم آلبارلوهای اسپانیا است. این اثر از ظروف سلطان‌آباد با ارتفاع تقریبی ۳۳ سانتی‌متر توسط نیلوفرهای آبی که با فرم‌هایی به شکل اشک محصور شده، تزئین شده است، وجود یک نیلوفر مشابه بر روی چراغدان مسجد ممالیک این‌طور نشان می‌دهد که چنین نقوشی به مصر و سوریه رسیده است (تصاویر شماره‌های ۳ و ۴).

تصویر شماره ۳: چراغ مسجد، دوره ممالیک، مصر، قرن ۱۴ تصویر شماره ۴: آلبارلو دوره ایلخانی، قرن ۱۴ میلادی،
میلادی، محل ساخت سوریه سلطان‌آباد، ایران www.britishmuseum.org www.britishmuseum.org

نمونه قابل‌مقایسه با آلبارلوهای والنسیا از جهت فرم (با بدنه استوانه‌ای و مقعر، گردنی بلند یا کوتاه و لبه‌ای بیرون‌زده) آلبارلوهایی است که در سوریه عصر ممالیک کار شده است. برای نمونه در موزه بریتانیا آلبارلویی مربوط به قرن ۱۳ و ۱۴ موجود میلادی است که در دمشق ساخته شده که ارتفاعی حدود ۳۲۰۵ سانتی‌متر دارد و با نقوش مو طوماری و نقش طاووس تزئین شده است. این فرم آلبارلو از سوریه یادآور یک آلبارلویی در موزه ویکتوریا و آلبرت است که منتسب به ایران و مربوط اواخر قرن ۱۲ میلادی است. بدنه این آلبارلو مقعر و در مرکز به سمت داخل رفته و دارای گردنی بلند و لبه‌ای ضخیم و ارتفاعی حدود ۳۳ سانتی‌متر است (تصاویر شماره‌های ۵ و ۶).

تصویر شماره ۶: آبارلو دوره ممالیک، قرن ۱۳-۱۴ میلادی، دمشق، سوریه www.britishmuseum.org

تصویر شماره ۵: آبارلو دوره سلجوقی، قرن ۱۲ میلادی، کاشان، ایران www.collections.vam.ac.uk

قدیمی‌ترین آبارلوی ایرانی منسوب به ری است، آبارلویی مربوط به قرن ۱۱ میلادی. این آبارلو در موزه هنرهای شرقی شیکاگو نگهداری می‌شود و از جهت فرم استوانه‌ای با دهانه‌ای گشاد و گردنی کوتاه است. رواج آبارلوه‌ها در ایران، سوریه و مصر در سده‌های میانه اسلامی بوده است. نکته قابل توجه درباره آبارلوه‌ها آن است که بعد از افول آن در ایران، سوریه و مصر در اسپانیا و ایتالیا بسیار رشد می‌کند؛ درحالی‌که از قرن ۱۱ میلادی تا ۱۴ میلادی در اروپا سابقه‌ای از این آثار وجود ندارد (حسینی، سپیدنامه، ۱۳۹۶: ۴۲).

تزئینات روی آبارلوهای قرن ۱۵ میلادی والنسیا تنها با دورنگ قهوه‌ای طلایی و آبی لاجوردی بر روی زمینه سفید متمایل به کرم نقش شده است. این نقوش تزئینی شامل نقوش گیاهی و هندسی است. دسته‌بندی نقوش گیاهی برگرفته از گل‌هایی چون: برگ و گل زنگوله‌ای برگ پیچک^{۲۵}، برگ و گل افرا صحرایی^{۲۶}، برگ و گل ارکیده آفریقایی^{۲۷} و گل چهار پره به‌همراه پرچم و نیز برگ کنگره‌ای و گل چندپر، برگ سه‌پر کنگره‌دار و نقشی همانند غنچه و گل شبه عباسی می‌شود. دسته‌بندی نقوش هندسی شامل: خطوط عمودی و افقی به شکل موازی، خطوط شبه الفبای عربی، نشان‌ها، خطوط زیگزاگی، نوارهای مستطیل شکل و نقوش مثلثی و مربع شکل، نقوش شطرنجی. برگ و گل زنگوله‌ای برگ پیچک به‌عنوان یک نقش تزئینی به همراه یک گل کشیده و بلند به همراه پرچم و برگ‌هایی گوشه‌دار شکل گرفته است.

این گل در تزئین آبارلوه‌ها بسیار مورداستفاده قرار گرفته و در آبارلوهای ایتالیا هم به‌کاررفته است (یک نمونه از این آبارلوی ایتالیایی در موزه متروپولیتن موجود است). این گیاه معمولاً در اروپا یافت می‌شود (در اسپانیا هم رشد می‌کند). این گیاه میان علف‌ها در مناطق مرطوب رشد می‌کند، برگ‌های گوشه‌دار و مثلثی دارد، ساقه آن بلند و نازک

^{۲۵} ivy-leaved bellflower

^{۲۶} Acer Campestre

^{۲۷} Calyptrochilum christyanum

است و گل‌های زنگوله‌ای آن روی ساقه بلند و نازک جداگانه رشد می‌کنند (para. ۱, ۲۰۲۱, hesperocodon). برخی از تیره‌های آن‌ها در طب عامیانه به‌عنوان داروی درمانی مصرف می‌شده است (Bellflower, ۲۰۱۵, para. ۳). (تصاویر شماره‌های ۷ و ۸)

تصویر شماره ۸: آبارلو، مانیس، والنسیا، ۱۴۳۵-۱۴۷۵،
www.metmuseum.org

تصویر شماره ۷: تصویر برگ و گل زنگوله‌ای برگ پیچک
www.wikipedia.org/wiki/Hesperocodonm

برگ و گل افرا صحرایی برگ‌گی سه بخشی دارد که هر بخش آن نیز به سه بخش تقسیم می‌شود. گل این گیاه به شکل گرد و پنج پر است. نقشی که بر روی آبارلوها شکل گرفته یک برگ سه بخشی که هر بخش به سه قسمت تقسیم شده است و به همراه یک گل چند پر و ساقه‌ای نازک که زمینه را پر کرده است. این گیاه در اروپا و نیز در منطقه والنسیا موجود است و در طب سنتی از این گیاه استفاده می‌کنند (para ۱: ۲۰۲۱, Acer campester) (تصاویر شماره‌های ۹ و ۱۰).

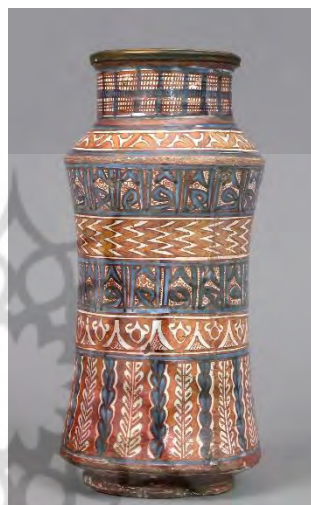

تصویر شماره ۱۰: برگ و گل افرا صحرایی،
www.metmuseum.org

تصویر شماره ۹: آبارلو، مانیس، والنسیا ۱۴۴۰-۱۴۶۰،
www.metmuseum.org

برگ و گل ارکیده آفریقایی بسیار متنوع است. این گیاه دارای برگ‌هایی است که دنبال هم بر روی یک ساقه به شکل متقارن آمده‌اند و دارای گلی است که به شکل نامتقارن در یک سمت چند گلپر کشیده دارد و در سمت مخالف آن‌ها یک گلپر پهن به همراه پرچم آن قرار دارد. این گیاه در قاره آفریقا موجود است و در حال حاضر هم به‌عنوان گیاهی دارویی در روستاهای آفریقا مصرف می‌شود بسیاری از گونه‌های ارکیده برای کمک به خفگی استفاده می‌شوند. برخی از گونه‌ها باعث پاک‌سازی فرد می‌شوند: برخی دیگر اسهال را متوقف می‌کنند. آن‌ها معمولاً به‌عنوان دم‌کرده سرو می‌شوند (Teoh, ۲۰۱۹: ۳۰۳). در آلبارلوه‌ها نیز برگ‌های این گیاه بر روی یک ساقه کنار هم قرار گرفته است و گل آن به شکل تجریدی در بالای ساقه‌ها دیده می‌شود (تصاویر شماره‌های ۱۲، ۱۱ و ۱۳).

تصویر شماره ۱۱: آلبارلو، مانیس، والنسیا ۱۴۵۰-۱۴۰۰، مطالعات انسانی و مطالعات فرهنگی
 تصویر شماره ۱۲: برگ و گل ارکیده آفریقایی
www.wikipedia.org/wiki/Calypstrochilum   www.metmuseum.org

تصویر شماره ۱۳: برگ و گل ارکیده آفریقایی (Teoh, ۲۰۱۹: ۳۵۹)

تصویر شماره ۱۶: آبارلو، مانیس،
والنسیا نیمه دوم قرن ۱۵، برگ
کنگره‌ای، برگ سه پر کنگره‌دار و
غنچه www.metmuseum.org

تصویر شماره ۱۵: آبارلو، مانیس،
والنسیا نیمه دوم قرن ۱۵، گل
چهارپر به همراه پرچم
www.metmuseum.org

تصویر شماره ۱۴: آبارلو، مانیس، والنسیا،
۱۴۵۰-۱۴۰۰، نقوش هندسی عمودی و
شبه عربی و شطرنجی
www.metmuseum.org

گل چهارپر به همراه پرچم، برگ کنگره‌ای و گل چند پر، برگ سه پر کنگره‌دار و نقشی همانند غنچه می‌شود (تصاویر شماره‌های ۱۴، ۱۵، ۱۶)

جدول ۱: بررسی آبارلوهای موجود در موزه متروپولیتن

تصویر آبارلو	ارتفاع cm	گردن بلند	گردن کوتاه	نقوش گیاهی	نقوش هندسی	محل ساخت	زمان ساخت
	۲۹۸	x	✓	گل چهارپر به همراه پرچم	x	والنسیا، مانیس	نیمه دوم قرن ۱۵ میلادی
	۲۹۷	x	✓	برگ و گل زنگوله‌ای برگ پیچک، گل پنج پر	x	والنسیا، مانیس	۱۴۳۵- ۱۴۷۵
	۳۱۸	✓	x	x	شطرنجی، عمودی، زیگزاگ، مثلث و خطوط شبه خط عربی	والنسیا، مانیس	۱۴۰۰- ۱۴۵۰
	۳۳۲	✓	x	برگ و گل ارکیده آفریقایی	خطوط شبه عربی، شطرنجی، زیگزاگی	والنسیا، مانیس	۱۴۰۰- ۱۴۵۰

۱۴۴۰- ۱۴۶۰	والنسیا، مانیس	x	برگ و گل افرا صحرائی	✓	x	۲۸۳	
نیمه دوم قرن ۱۵ میلادی	والنسیا، مانیس	نقوش دایره‌ای شکل ریز در زمینه	برگ کنگره‌ای، غنچه،	✓	x	۲۸۳	
نیمه دوم قرن ۱۵ میلادی	والنسیا، مانیس	x	برگ کنگره‌ای، غنچه برگ سه پر کنگره‌ای	x	✓	۲۹۲	
نیمه دوم قرن ۱۵ میلادی	والنسیا، مانیس	x	گل چند پر، گل شبه عباسی	✓	x	۲۹۸	

نتیجه‌گیری

هنرمندان سفالگر والنسیا از فرهنگ و دین گذشته خود بسیار تأثیر گرفته‌اند. حاکمان مسیحی به علت نفع اقتصادی سلطنت، صنعتگران را به خصوص سفالگران را راضی نگه می‌داشتند. با توجه به این امر که در این دوران بسیاری از سفالگران مسلمان بودند و از مالقه به والنسیا کوچ کردند. فرهنگ اسلامی، هنر و سنت صنعت خود را حفظ کردند.

این امر را می‌توان بر روی برخی از این آبارلوها خطوط شبه عربی نوشته شده است و تنها جنبه تزئینی دارد مشاهده کرد. در پاسخ‌گویی به سؤال اول با عنوان آبارلوهای اسپانیایی قرن پانزدهم از چه ویژگی‌های بصری تزئینی و فرمی برخوردار هستند؟ گفته می‌شود که فرم‌های آبارلوهای این دوران استوانه‌ای و گردن بلند و یا گردن کوتاه هستند که سابقه ساخت آن متأثر از هنر شرق اسلام یعنی ایران بوده است و در زمان افول آن در شرق، در غرب اسلام شروع به رشد و شکوفایی می‌کند، تا جایی که این هنر وارد هنر نقاشی ایتالیا و فرهنگ ایتالیا می‌شود و بعضاً به‌عنوان گلدان مورد استفاده قرار می‌گیرند. این ظروف نیز دارای دو دسته نقوش هستند، نقوش هندسی و گیاهی. در پاسخ‌گویی به سؤال دوم با عنوان مفهوم نقوش تزئینی آبارلوها اسپانیایی قرن پانزدهم چیست؟ پژوهش حاضر این‌طور پاسخ می‌دهد نقوش هندسی آن‌ها بعضاً تحت‌تأثیر خطوط شبه عربی است و هیچ مفهومی ندارد و نیز نقوش گیاهی آن‌ها متأثر از گیاهانی است که به‌عنوان درمان مورد استفاده قرار می‌گرفتند و این گیاهان یا بومی کشورشان بوده و یا از نقاط دور وارد منطقه می‌شدند؛ مانند ارکیده آفریقایی. در نتیجه این امر نشان‌دهنده خلاقیت هنرمند بوده است که با استفاده از نقوش گیاهی بر روی آثار به‌نوعی به معرفی داروها و یا ادویه‌های داخل پرداخته است.

فهرست منابع و مآخذ:

کتاب‌ها

- پاکباز، روئین. (۱۳۹۹). سفالینه. در دائرةالمعارف هنر. ج ۱ و ج ۲، تهران: فرهنگ معاصر.
- پرووانسال، لویی. (۱۳۷۹). بلنیه. در دانشنامه جهان اسلام. ج ۴، تهران: بنیاد دایره‌المعارف اسلام.
- پرایس، کریستین. (۱۳۵۶). تاریخ هنر اسلامی. (مسعود رجب‌نیا)، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- توحیدی، فائق. (۱۳۹۶). سفال/سفالگری. در دانشنامه جهان اسلام. ج ۲۳، تهران: بنیاد دایره‌المعارف اسلام.
- دوری، کارل جی. (۱۳۶۸). هنر اسلامی. (رضا بصیری)، تهران: انتشارات یساوی.
- دیمانند، س.م. (۱۳۶۵). راهنمای صنایع اسلامی. (عبدالله فریار)، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- شهیدی پاک، محمدرضا. (۱۳۸۹). تاریخ تحلیلی آندلس، قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص).
- عمید، حسن. (۱۳۸۹). سفال. در فرهنگ فارسی عمید. تهران: انتشارات راه رشد.
- محمدحسن، زکی. (۱۴۰۱). تاریخ صنایع ایران. (محمدعلی خلیلی)، تهران: اقبال (نشر اصلی: ۱۳۶۶).
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی. آسمان و جهان (محمدباقر بهبودی، محمدباقر کمره‌ای)، ج ۶، تهران: اسلامیه.
- معین، محمد. (۱۳۸۱). سفال. در فرهنگ فارسی معین. ج ۱، تهران: انتشارات آدنا.
- یاقوت حموی بغدادی، یاقوت‌بن‌عبدالله. (۱۳۸۳). معجم‌البلدان (علینقی منزوی)، ج ۲، تهران: سازمان میراث‌فرهنگی کشور (نشر اصلی: ۱۳۸۳).
- مقریزی، احمدبن‌علی. اتعاض الحنفا باخبار الائمه الفاطمیین الخلفا (محمد حلمی احمد)، ج ۳، قاهره: جمهوری مصر العربیه. وزارة الاوقاف. المجلس الاعلی للشئون الاسلامیه. لجنة احیاء التراث الاسلامی.

مقالات

- بریحی‌نژاد، مریم، جدیدی، ناصر. (۱۳۹۱). مقایسه فرهنگ و تمدن شهر بغداد با قرطبه در قرن چهارم هجری. پژوهش‌نامه تاریخ، (۲۹)، ۱۹-۵۸.
- تفضلی، زهره؛ تفضلی، عباس‌علی. (۱۳۸۷). نقش‌مایه‌های هنرهای زیبا در اندلس - اسپانیا - نشریه فقه و تاریخ تمدن، (۱۶)، ۲۸-۹.
- حسینی، سید هاشم؛ سپیدنامه، حسین. (۱۳۹۶). ظروف سفالی آلبارلو: شناخت طبقه‌بندی آن‌ها در جان اسلام. تاریخ و تمدن اسلامی، (۲۵)، ۲۱-۵۵.

شایسته‌فر، مهناز. (۱۳۸۸). ایران در اسپانیا. کتاب ماه هنر، (۱۲۷)، ۷۸-۸۷.

همتی گلپان، عبدالله. (۱۳۸۳). مدجنان و موریسکوها در فرهنگ اسپانیا. مطالعات اسلامی، (۶۳)، ۱۸۷-۲۴۱.

یاراحمدی، مهدی. (۱۳۹۱). اسپانیا، قبل از اسپانیا. رشد آموزش تاریخ، (۴۸)، ۳۸-۴۳.

منابع لاتین

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. (۲۰۰۸, August ۱۴). albarello.

Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/art/albarello>

Conesa, Jaume Coll. (۲۰۰۹). A CERÁMICA VALENCIANA. Valenciana .
Asociación Valenciana de Cerámica

Charissa Bremer-David, Catherine Hess. (۱۹۹۷). Obras maestras del J. Paul Getty
Museum ARTES DECORATIVAS. Singapur .Asociación C.S. Graphics

Eng Soon Teoh. (۲۰۱۹) , Medicinal Orchid Usage in Rural Africa, Orchids as
Aphrodisiac, Medicine or Food, ۳۰۳-۳۶۴.

Florence C. Lister and Robert H. Lister. (۱۹۸۷.) ‘Andalusian Ceramics in Spain
and New Spain’, Tucson: The University of Arizona Press.

G. Padeletti, P. Ferm, (۲۰۱۳). Signiifcant ifndings concerning the production o..
Italian Renaissance lusted majolica. Appl. Phys. A ۱۱۳, ۸۲۵-۸۳۳.
<https://doi.org/۱۰.۱۰۰۷/s۰۰۳۳۹-۰۱۳-۷۷۲۵-۰>

Haddon, Rosalind Anne Wade, (۲۰۱۱). FOURTEENTH CENTURY FINE
GLAZED WARES PRODUCED IN THE IRANIAN WORLD, AND
COMPARISONS WITH CONTEMPORARY ONES FROM THE GOLDEN
HORDE AND MAMLŪK SYRIA/EGYPT .”UnpublISHED doctoral disserrtation”,
Department of Art and Archaeology School of Oriental and African
Studies, University of London, London.

John Boswel. (۱۹۷۷). ‘ The Royal Treasure: Muslim Communities under the
Crown of Aragon in the Fourteenth Century’ New Haven: Yale University Press.

Rosser-Owen. (۲۰۱۰). Islamic Art from Spain, London: V&A Publishing.

Sandra Curley, (۲۰۱۴). ‘Altogether Un-European’: Morisco Decorative Art and
Spain’s Hybrid Culture, ۱۴۹۲-۱۶۱۴. ”UnpublISHED master’s thesis”, Saint Mary’s
University, Halifax, Nova Scotia.

boijmans museum: <https://www.boijmans.nl/collectie/verdieping/de-drie-maria-s-aan-het-graf-toegeschreven-aan-van-eyck>

CAMPANULA (BELLFLOWER).: http://medicinalplants.us/campanula-bellflower-species#Campanula_Bellflower_Species_Conclusion_and_Prospects

Calypetrochilum: <https://en.wikipedia.org/wiki/Calypetrochilum>

Hellenicaworld: <http://www.hellenicaworld.com/Art/Paintings/FernandoLlanos/en/PartFLlanos۰۰۰۱.html>

Hesperocodon: <https://en.wikipedia.org/wiki/Hesperocodon>

Museu Diocesia: <https://visitmuseum.gencat.cat/en/museu-diocesa-i-comarcal-de-solsona/object/sant-sopar-de-l-esglesia-de-santa-constanca-de-linya>

the British Museum: https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_۱۹۵۲-۰۲۱۴-۰

https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_۱۸۸۱-۰۹۰۹-۳

https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_G-۲۶۰

The Germanisches Nationalmuseum: <http://dlib.gnm.de/item/Hs۲۴۷/۲۲۴۷۴>

The Metropolitan Museum of Art:

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/۴۴۷۰۴۸>

The Hispanic Society of America:

<http://hispanicsociety.emuseum.com/objects/۳۹۴۴/lusterware-deep-dish?ctx=۰۶b۰۵۲۷۹-۲a۹a-۴۱c۱-ba۷۴-۷c۹fe۰e۸۰۲fa&idx=۱۱>

The Hispanic Society of America:

<http://hispanicsociety.emuseum.com/objects/۳۹۴۰/lusterware-apothecary-jar-albarello?ctx=f۲۱۴f۷۷d-bad۱-۴۱۲۲-b۰bd-a۰۸۴۷۴۸۰۸d۴c&idx=۱>

Uffizi Gallery: <https://www.uffizi.it/en/artworks/adoration-of-the-shepherds-with-angels-and-saints-recto-annunciation-verso>

Victoria and Albert Museum: <https://collections.vam.ac.uk/item/O۳۴۰۲۹۹/albarello-unknown/>